

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen monumentwaardig

Eijkelboom, G.; Vermeer, G.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

Cuypersbulletin

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eijkelboom, G., & Vermeer, G. (2018). Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen monumentwaardig. *Cuypersbulletin*, 23(2), 6-14.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

ONZE-LIEVE-VROUWE-VAN-LOURDESKERK TE HAAKSBERGEN

MONUMENTWAARDIG / GERT EIJKELBOOM, GERRIT VERMEER

Op verzoek van het Cuypersgenootschap startte in Haaksbergen de procedure voor de aanwijzing van de monumentale wederopbouwkerk aan de zuidelijke rand van de dorpskern. Architect van de in 1958 voltooide kerk is H.C.M. van Beers, die in zijn kerkbouw de gewelftechniek in baksteen tot een van de laatste hoogtepunten voerde.

De parochie Onze-Lieve-Vrouw-van-Lourdes in Haaksbergen ontstond op 23 januari 1958 door afsplitsing van de Sint-Pancratiusparochie aan de Markt in het oude hart van Haaksbergen. Pastoor van de Sint-Pancratius was sinds 1947 G.W.M. Wiegerink, die bekend stond vanwege zijn activiteiten in Lourdes.¹ Hij was bestuurslid van de Vereniging tot Samenstelling van Nederlandse Bedevaarten, trad op als directeur van de broederschap Heil der Zieken en was Chaplain honoraire van de Basilique de l'Immaculée-Conception de Lourdes in Frankrijk, waar zieken uit heel de wereld hoopten door tussenkomst van Maria genezing te vinden.² Zijn kapelaan M.A. Dijkman droeg begin mei 1956 de Heilige Requiemmis op in de parochiekerk te Lourdes bij de begrafenis van prof. M.N.J. Dirken, in leven leider van de ziekentransporten naar Lourdes vanuit Nederland, op de Nederlandse begraafplaats aldaar.³ Kapelaan Dijkman werd de eerste pastoor van de nieuwe Lourdesparochie in Haaksbergen. De keuze van de patroonheilige van de nieuw te bouwen parochiekerk lag, gezien de achtergrond van de bouwpastoor, voor de hand.

De bouw van de kerk aan de zuidelijke rand van het dorp door aannemingsbedrijf Ribberink uit Hengelo, ving aan in 1956. Op 6 juli 1958 beleefde het kerkgebouw zijn inwijding.⁴ Het betrof het op een na laatste kerkgebouw uit een reeks van architect Hendrikus Corne-

lis Marie van Beers B.N.A. (1890-1964), die in het jaar van de inwijding van de Lourdeskerk de leeftijd van 68 bereikte.

De architect

Van Beers' architectenarchief is niet overgeleverd. Gegevens over zijn loopbaan zijn daarom alleen met moeite te achterhalen. Hij was de zoon van de Rotterdamse architect F.J.C.J. van Beers. Hij trouwde in 1919 met Theodora Agatha van de Loo, een dochter uit een familie van baksteenfabrikanten. Vanaf 1921 heette de fabriek van haar vader te Brummen de N.V. Steenfabriek De Schans v/h Gebroeders van de Loo. Aanvankelijk was het architectenbureau Van Beers in Rotterdam gevestigd. Binnen die stad verhuisde het bureau verschillende keren, tot het echtpaar Van Beers-Van de Loo omstreeks 1930 de ruim in het groen staande villa Duinweg 6 in Huis ter Heide (Zeist) betrok. Mogelijk stelde de familie van Van Beers hem in staat over zijn belangrijker werken te publiceren in het tijdschrift *Klei*. Op 73-jarige leeftijd kwam Van Beers vlak bij zijn villa door een verkeersongeval om het leven.

Vrijwel alle opdrachten die Van Beers ontving, waren afkomstig uit de rooms-katholieke zuil. Naast kerkgebouwen omvat zijn oeuvre volkswoningen en scholen, soms in combinatie met een zusterhuis. Later in zijn loopbaan lijkt hij zich meer te hebben toegeespitst op villa's. Zijn kerkontwerpen vormen het bekendste deel van zijn oeuvre. Hierin hanteerde hij een aantal duidelijk herkenbare thema's, die hij in telkens wisselende combinaties en variaties steeds verder ontwikkelde. Over Van Beers verschenen tot nog toe nauwelijks publicaties, maar toch hebben vrijwel al zijn kerken een beschermde status.⁵ Ook enkele andere gebouwen zijn aangewezen.⁶

Plaats in het oeuvre

Belangstelling voor de kerkbouw toonde Van Beers, voor zover bekend, voor het eerst in 1922 met een bespreking van de Sint-Joseph-kerk in Noordhoek (gemeente Moerdijk) in het tijdschrift *Het Gildeboek*.⁷ Het ontwerp van deze kerk kwam van de Franse architect Dom Paul Bellot (1876-1944) in samenwerking met H.C. van de Leur. Bellot ontwierp in de jaren twintig in Nederland meerdere kerken in baksteen, die zich kenmerken door een traditionalistische opzet met veel strak metselwerk in onafgebroken vlakken met expressionistische onderdelen en details. In de kerkbouw bleef Van Beers eveneens trouw aan eeuwenoude kerktypes en traditionele vormen, die hij door abstrahering en vereenvoudiging een eigentijds karakter verleende. Hierdoor staat hij te boek als een volger van de Delftse School van de katholieke hoogleeraar van de Technische Hogeschool Marinus Jan Granpré Molière. Van Beers had zijn op-

leiding in Delft echter al voltooid, voordat Granpré Molière daar in 1924 als hoogleeraar aantrad.

In zijn nieuw gebouwde kerken borduurde Van Beers voort op een thema, dat hij mogelijk ontleende aan de kerk van Bellot in Noordhoek. Deze kerk beschikt in de middenbeuk over hoog opgaande parabolische gordelbogen, die betrekkelijk op geringe hoogte een aanvang nemen.⁸ In zijn kerken ging Van Beers in de middenbeuk uit van eveneens hoog opgaande gordelbogen, maar dan met een spitse vorm. Wel hadden zijn gordelbogen ook steeds een laag aanvangspunt. Bij Paul Bellot boden de ruimtes tussen de gordelbogen vrij zicht op de onderzijde van het zadeldak. Van Beers daarentegen plaatste in zijn kerken tussen de gordelbogen vrijwel altijd gemetselde kruisgewelven die

Afb. 1. De Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdes vanaf het voorplein met rechts de pastorie. Foto auteurs.

meebuigen met de gordelbogen. Hierdoor lijkt de middenbeuk doorgaans grotendeels uit gemetseld gewelf te bestaan. In al zijn pseudo-basilicale kerken paste hij, overeenkomstig het christo-centrische ideaal van die tijd, tamelijk smalle zijbeuken toe.

Zijn eerste complete kerk, de Sint-Anna in Amstelveen, bouwde Van Beers in 1927-1928 samen met de Rotterdamse architect Hendriks, met wie hij vaker samenwerkte.⁹ Door de hoge gewelven van de middenbeuk ontstond een pseudo-basilicaal schip. Van het eenbeukige, versmalde koor gaan de wanden wat hoger op, waardoor ruimte ontstond voor een lichtbeuk. In Haaksbergen paste hij dezelfde oplossing toe.

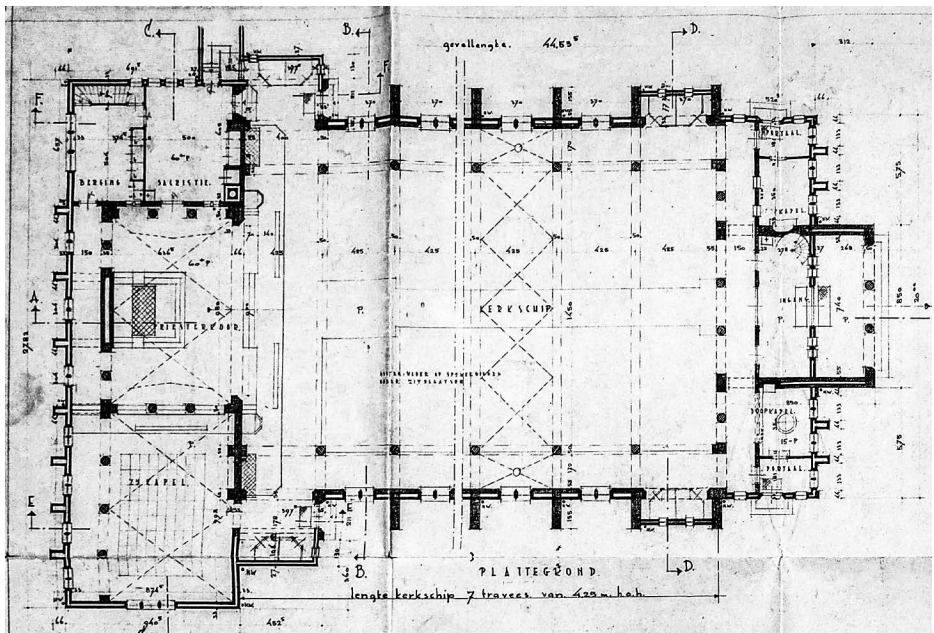
In 1928-1929 kwam de Sint-Josephkerk te Arnhem tot stand, met een pastorie, een zusterklooster, een bewaarschool en een kapel.¹⁰ Van Beers kreeg deze belangrijke opdracht

Afb. 2. De plattegrond bij het bestek. Archief Historische Kring Haaksbergen..

van bouwpastoor Henri van de Loo (1885-1947), een zoon van een steenfabrikant uit Doornenburg, een familielid van Van Beers' vrouw. Aan het kerkgebouw wijdde hij twee artikelen in het tijdschrift *Klei*.¹¹ Hoewel de bouw van de toren niet doorging, is de Sint-Josephkerk de grootste en meest monumentale kerk die hij realiseerde.

In de Onze-Lieve-Vrouwe-Onbevlekt-Ontvangen in Heteren uit 1930 paste Van Beers opnieuw graatgewelven tussen gordelbogen toe.¹² De in 1931 voltooide Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopneming in Hattermerbroek bezit geen gewelven. De hoog opgaande gordelbogen ondersteunen hier het zadeldak, dat aan de binnenzijden een gedecoreerde beplating vertoont.¹³

De consecratie van de Heilige-Geestkerk in Heerenveen vond plaats op 15 mei 1933.¹⁴ De zware gordelbogen maakten in dit gewelf plaats voor ribben met daartussen weer graatgewelven, die zo een doorlopend tongewelf vormen. De kerk heeft een toren.

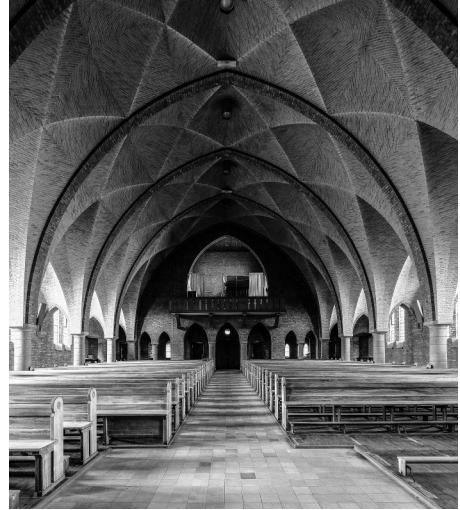
Bij de in 1936 voltooide Sint-Willibrorduskerk in Achter-Drempt vormen de kruisvormige graatgewelven zonder gordelbogen opnieuw een doorlopend tongewelf.¹⁵ Het koor, dat smaller is dan de middenbeuk van het schip, gaat hoger op, zodat de zijwanden ruimte bieden aan een lichtbeuk, precies zoals eerder door hem toegepast in Amstelveen.

De op 13 september 1937 gewijde Sint-Dominicus te Leeuwarden ontwierp Van Beers samen met architect A. Witteveen uit Leeuwarden.¹⁶ In deze kerk kregen de gordelbogen de vorm van brede, platte banden, die maar net buiten de graatgewelven steken. Deze variant vond later ook toepassing in Haaksbergen. De vierkante westtoren gaat in een keer op tot aan de platte bovenkant, waarop een in baksteen uitgevoerde achtkant met galmgaten staat, bekroond met een spits, een opzet die later terugkeerde in Haaksbergen.

Na de Tweede Wereldoorlog bouwde Van Beers nog drie kerken, waarin hij zijn vooroorlogse thema's weer oppakte. In 1953 kwam in Soesterberg de Carolus-Borromeus gereed. Hier paste Van Beers weer hetzelfde type gewelven toe, maar als eerder met brede gordelbogen die de kerk onderverdelen in duidelijk te onderscheiden gewelfvakken. Het smallere koor heeft, net als in Amstelveen, hoger opgaande zijgevels met bovenin vensters. Na de kerk in Haaksbergen bouwde Van Beers in 1960 als laatste in de reeks de Onbevlekt-Hart-van-Mariakerk in Fleringen, opnieuw overeenkomstig de eerder door hem ingeslagen weg met een pseudo-basilicale opzet en een toren. Van zijn drie naoorlogse kerken geniet ondertussen die van Soesterberg bescherming als gemeentelijk monument.

Situering

De Lourdeskerk verrees aan de zuidelijke rand van de dorpskom van Haaksbergen en nog altijd vormt deze de uiterste rand van de bebouwing. Vanuit het open, met boerderijen en gestoffeerde landschap fungeert de kerk

Afb. 3. Het schip gezien naar de toren. Foto auteurs.

daardoor nog altijd als blikvanger. Het gebouw staat met de westtoren aan een halfgrond plein en markeert een van de toegangsroutes van het dorp. In deze positie staat de kerk niet georiënteerd, maar met het koor gericht naar het zuidoosten. De kerk staat ook schuin op de elkaar kruisende straten. De rechthoekige pastorie en de overdekte gang die de pastorie verbindt met de kerk, staan daarentegen in het gelid van de overige bebouwing aan de dorpsrand. Tezamen vormen de pastorie, een rechthoekig volume, verbindingsgang en de kerk een schilderachtig ensemble.

Groepering van de bouwdelen

De kerk bestaat achtereenvolgens uit een vierkante toren, een pseudo-basilicaal schip van zeven traveeën, een smaller en iets lager koor, en een veel lager dwarspand met nevenruimten dat het koor gedeeltelijk doorsnijdt. De toren bestaat uit een ongeleed vierkant volume dat net boven het schip uitsteekt, met daarop een open achtkant onder een laag dak. Daarmee vertoont de toren gelijkenis met die van de Sint-Dominicus in Leeuwarden. Op de

begane grond van de toren bevindt zich een inpandig portaal achter een open arcade in het vlak van de toren. De entree in de achterste helft van de toren grenst, evenals de ruimten in de aanbouwen met lessenaarsdakken aan weerszijden van de toren, aan een lange, inwendige gang, dwars op de lenterichting van de kerk. De gang staat via grotere en kleinere spitsboogopeningen in open verbinding met het middenschip. In de zuidelijke aanbouw bevond zich een kapel en in de noordelijke de doopkapel.

Op de verdieping van de toren bevindt zich het ruime en hoge zangerskoor, geopend naar de kerk, waarin later het ondertussen al weer verwijderde orgel kwam. De tribune ontvangt daglicht door hoge drielichtvensters in de zijgevels van de toren.

Bij de overgang van de brede middenbeuk naar de smalle zijbeuken van het schip maakt het dakvlak een kleine knik, doordat de dakken boven de zijbeuken iets vlakker liggen. Onder het steile gedeelte van het dak bevindt zich de monumentale, met een hoog opgaand gewelf overspannen kerkzaal. De met graatgewelven overspannen, betrekkelijk smalle zijbeuken doen zich voor als lange gangen langs de kerkzaal.

De aanzetten van de gewelven van het koor zitten aanzienlijk hoger dan die in de middenbeuk van het schip, waardoor het smalere koor hogere zijmuren heeft. Anders dan in het schip, waar het daglicht van opzij laag binnenvalt, treedt het daglicht in het koor binnen uit hooggeplaatste vensters, zoals Beers eerder ook al toepaste in Amstelveen en Achter-Drempt.

In een (dwars)pand dat het koor lijkt te doorsnijden en dat aan weerszijden met ongelijke armen buiten de kerk steekt, bracht Van Beers nevenruimten onder. Een gang langs de achtermuur van het koor rijgt deze ruimten aaneen, net als de tegenovergelegen gang aan de torenzijde dat doet. Via twee spitsboogopeningen aan weerszijden

van het vooruitspringende deel van de rechte koorsluiting staat de gang in open verbinding met het koor. De beide zijmuren van het koor hebben aan de onderzijde eveneens een spitsboogarcade met drie openingen. Achter die aan de noordoostzijde (links vanuit het schip gezien) staat sinds 1996 een muur. Deze kwam daar om daarachter de multifunctionele Lourdeszaal tot stand te brengen, die in de plaats kwam van de zijkapel, die in open verbinding met het koor en de genoemde gang stond. In de Lourdeszaal bevindt zich nog de spitsboogarcade van de vroegere gang, die helemaal doorliep tot aan het uiteinde van het (dwars)pand. Achter de bogen aan de andere kant van het koor bevindt zich onder meer de sacristie, die oorspronkelijk in open verbinding met het koor stond. De gangen in de kerk die langs de nevenruimten lopen, zowel die aan de kant van de toren als die aan de kant van het koor, vormen door de open arcades een bijzonder gegeven in de architectuur van het gebouw.

Baksteen

Het muurwerk aan de buitenzijde bestaat uit een gele baksteen met rode vlammen in kettingverband. Dit in afwijking van het bestek, dat Vlaams verband voorschreef. In de plint onderin de muur vond een harder doorgebakken, donkerder baksteen toepassing. Van Beers schuwde niet uitgestrekte muurvlakken van baksteen zonder enige horizontale of verticale geleiding op te trekken. De zuilen onder de arcaden, zowel die onderin de toren aan de buitenzijde, als die onder de arcaden binnen, bestaan uit tufsteen, een materiaal dat toepassing vond in de middeleeuwse architectuur, in het bijzonder in het romaans. Bij de mogelijkheden de baksteen aan de buitenkant decoratief toe te passen, beperkte Van Beers zich vooral tot het lijstwerk en daaronder gelegen friezen bovenin de gevels. Bovenin de vierkante toren bevindt zich onder meer een rondboogfries. Verder paste hij veel muizen-

Afb. 4. Het gewelf en daaronder de scheibogen naar de smalle zijbeuk. Foto auteurs.

tanden toe. De pastorie kreeg bovenin een bijzonder fries met overhoeks geplaatste vierkanten. Bovenin de achtergevel van het koor trekt een gemetselde cirkel de aandacht met daarin een driehoek. Op de voorzijde van de toren staat de figuur van Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdes, eigentijds-abstract uitgebeeld in lijnen van metaal.

In het interieur overheerst schoon metselwerk, waarbij de tussen de gordelbogen gemetselde kruisgewelven met hun strakke graten direct alle aandacht trekken. Een graat is de scherpe kant (‘vouw’) op de grens van naast elkaar liggende gewelfvlakken. Bij een graatgewelf grenzen de vlakken van het gewelf aan elkaar met scherpe kanten in plaats van uitstekende ribben. In Haaksbergen onderscheiden de gewelven zich door hun complexe opzet met bijzonder regelmatig uitgevoerde metselwerk. Overal lopen de graten strak en waar de strekken in de gewelfvakken

uit verschillende richtingen bij elkaar komen, vertanden deze in een vrijwel exacte regelmaat. Waar nodig zijn in de gewelven ronde openingen gemetseld voor de armaturen van de elektrische verlichting. Binnen heeft de baksteen overal dezelfde kleur als aan de buitenzijde, behalve van het koor, waarvan zowel het muurwerk als de gewelven zijn opgetrokken uit gele baksteen. Volgens het bestek had het gehele interieur uitgevoerd moeten worden in gele baksteen. De afwijkende kleur van de wanden en belichting door de gekleurde ramen accenturen het koor als bijzondere ruimte.

Historiserende aspecten

Traditionele vormen vormden het uitgangspunt voor Van Beers' kerkontwerpen. De Lourdeskerk verwijst met het pseudo-basilicale schip met toren naar de middeleeuwen. De zware steunberen tegen de zijgevels grijpen terug op de gotiek. Kleinere steunberen staan er tegen de aanbouwen aan weerszijden van de toren en tegen de achtergevel van

Afb. 5. Het koor vanuit het schip. Foto auteurs.

het dwarspand dat het koor doorsnijdt. Het rondboogfries bovenin het vierkante blok van de toren lijkt eerder terug te grijpen op de eclectische architectuur van de negentiende eeuw, dan het romaans. Het overige lijstwerk betreft tamelijk tijdloze muizentanden. Deze stoere soberheid sloot aan bij de eigentijdse, meer modernistisch georiënteerde architectuur. Verder vonden overal gekoppelde spitsboogvensters toepassing, maar zonder de in de gotiek gebruikelijke profielen, zodat het gaat om een geabstraheerde navolging. De gekoppelde spitsboogvensters met daarin glas-en-loodramen maken de traditie overal

voelbaar. De zowel buiten als binnen toegepaste zuilen van tufsteen zijn evenzeer sterk vereenvoudigd ten opzichte van historische voorbeelden, maar lijken nog het meest op die uit de vroege gotiek.

De gordelbogen van vloer tot kruin met de kruisgewelven daartussen, vormen in het schip een overweldigend en monumentaal geheel. De kruisgewelven vonden toepassing op een manier die in de middeleeuwen niet voorkwam. Het gewelf in de middenbeuk vormt een geheel met de graatgewelven boven de zijbeuken. De oude kunst van de gewelvbouw in baksteen kreeg zo een geheel eigen, door Van Beers ontwikkelde variant. De brede gordelbogen steken nauwelijks buiten

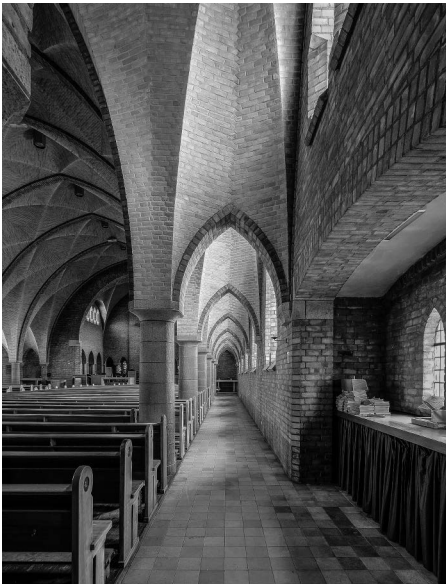
het gewelf, een variant die hij eerder al toepaste in Leeuwarden.

Op de daken van de kerk liggen ‘antiek geuanceerde’ romaanse dakpannen zoals gebruikelijk in het zuiden van Europa. Daarmee onderscheidde de kerk zich van de pastorie, waarop gewone golfpannen liggen.

Liturgische aspecten

Een bijzonder krachtige vorm betreft de verticale voorsprong in de achterwand van het koor, waartegen een kruisbeeld van Christus hangt. Daarmee gaf Van Beers de middenas van de kerk een krachtig accent en bood hij een monumentale achtergrond voor het hoofdaltaar op het podium in het priesterkoor, waarvan de treden zijn bekleed met Comblanchien marmeer. Van dezelfde steen zijn ook de veertien consecratiekruizen en de zes aanwezige wijwaterbekkens. Op de vloer van het priesterkoor liggen geschuurde Solnhofener tegels. Het houten altaar stond oor-

Afb. 6. De rechter zijbeuk gezien in de richting van het koor. Foto auteurs.

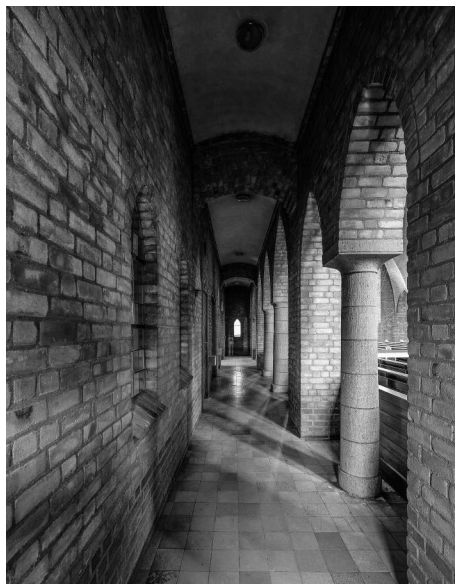
spronkelijk vlak voor de verticale voorsprong, achterin het koor. Na het Tweede Vaticaanse Concilie in 1962-1965 is het hoofdaltaar richting schip verplaatst. Tegen de achterwand van het schip staan aan weerszijden van het koor, eveneens op een podium, de zijaltaren tegen een wand en iets verder naar buiten nog een voetstuk voor een heiligenbeeld.

De kerk bood plaats aan vier biechtstoelen. In de eerste travee van het schip achter de toren bevinden zich nog aan weerszijden ondiepe, lage uitbouwen voor een biechtstoel. De lage uitbouwen in de travee het dichtst bij het koor zijn een stuk dieper en bevatten eveneens een biechtstoel. Alleen de houten biechtstoel aan de zuidzijde, nabij de opgang naar de sacristie, bleef behouden. In de sacristie bevindt zich nog het oorspronkelijke meubilair.

Conclusie

De Lourdeskerk, gelegen aan de rand van het dorp, aan een van de routes naar het centrum,

Afb. 7. De gang tussen toren en schip. Foto auteurs.

is van een bijzondere betekenis als verbinding tussen het dorp en het omringende, nog vrijwel ongerepte platteland. De zeer eigen toepassing van traditionele vormen en de spectaculaire gewelftechniek verlenen de kerk een uitzonderlijke monumentaliteit. Meer dan in zijn eerdere kerken paste de architect de gang met open arcade toe om ruimten op elkaar te betrekken en met elkaar te verbinden. Het kerkgebouw demonstreert zowel het voortleven van de traditionele vormen na de oorlog en tegelijkertijd het aansluiten

bij de ontwikkelingen van de eigen tijd door de abstrahering, en originaliteit door de bijzondere toepassingen van eeuwenoude vormen. Daarbij vertoont het gebouw een hoogwaardige detaillering. Mede ook vanwege het schilderachtige geheel van pastorie, verbindingsgang en kerkgebouw met toren vormt de gaaf bewaarde Lourdeskerk voor de regio een belangwekkend voorbeeld van naoorlogse kerkelijke bouwkunst. Bescherming als gemeentelijk monument is daarom zonder meer gerechtvaardigd.

Noten

1 *De Volkskrant*, 10-07-1947.

2 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 10-04-1957.

3 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 04-05-1956.

4 Historische Kring Haaksbergen, Inventaris van stukken afkomstig van de parochie Onze Lieve Vrouw van Lourdes te Haaksbergen, 2005, C, Diversen, 7, Bouwarchief van de kerk. Bestek, bestektekeningen, weekrapporten, calculaties, correspondentie etc. Deze stukken komen uit het archief van aannemersbedrijf Ribberink te Hengelo (O), de bouw van de kerk. 1 map.

5 Gerrit Vermeer & Gert Eijkelboom (2018). *Redengevende beschrijving Onze-Lieve-Vrouwe-van-Lourdeskerk te Haaksbergen*, Cuypersgenootschap: Amsterdam 2018.

6 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 12-01-1929; gemeentelijk monument 0362/10031 van de gemeente Amstelveen.

7 Beers, Han van & Beers, H.C.M. van, 'Sint Josephkerkje te Noordhoek', *Het Gildeboek: tijdschrift voor kerkelijke kunst en oudheidkunde*: nieuwe reeks 4 (1922-1923), nr. 4, 142-145.

8 Sint-Josephkerk, Bisschop Hopmanstraat 3, Noordhoek (gemeente Moerdijk), gebouwd in 1921, rijksmonument nummer 521700.

9 H. Anna, Amsterdamseweg 22, 1181BT Amstelveen, Gemeentelijk monument 0362/10122.

10 *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 22-03-1924 [aanbesteding]; Sint-Joseph, Rosendaalseweg 700 en Kloosterstraat 3, 6824RA Arnhem. Gemeentelijk monument 0202/WN1438.

11 Beers, H.C.M. van, 'De St. Jozefkerk te Arnhem', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 25 (1933), nr. 16, 161-170; Beers, H.C.M. van, 'De St. Jozefkerk te Arnhem', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 25 (1933), nr. 17, 173-178.

12 Maria Onbevlekt Ontvangen, Kerkplein 2, Heteren. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk te Heteren', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 23 (1931), nr. 16, 189-196. Gemeentelijk monument.

13 Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopneming, Zuidezeestraatweg 7, Hattemberbroek. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk en pastorie te Hattemberbroek', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 23 (1931), nr. 18, 211-218.

14 Heilige Geestkerk, Crackstraat 13, Heerenveen. *Nieuwsblad van Friesland*, 12-5-1933 [bespreking] Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk met pastorie te Heerenveen', *Klei: tijdschrift gewijd aan de belangen der klei-industrie* 27 (1935), nr. 12, 95-101. Rijksmonument nummer 510454.

15 Sint-Willibrordus, Zomerweg 19, Achter-Drempt. Beers, H.C.M. van, 'R.K. kerk te Drempt', *Bouwkundig Weekblad Architectura* 62 (1941), nr. 38, 316-317. Gemeentelijk monument 1876/wikintr63.

16 Sint-Dominicus, Harlingerstraat 26, Leeuwarden. *Leeuwarder Nieuwsblad*, 27 september 1935 [bespreking]. Beers, H.C.M. van, 'St. Dominicuskerk te Leeuwarden', *Bouwkundig Weekblad Architectura* 62 (1941), nr. 38, 313. Rijksmonument nummer 519834.